

Nooit

Ken Follett bij Meulenhoff Boekeryj:

Code Rebecca

Piraat

De man van St. Petersburg

Door het oog van de naald

Op vleugels van de adelaar

Sporen naar de dood

Papiergeld

Pilaren van de aarde (De kathedraal)

Geheim

Nachtvlucht

De ruimtetweeling

Gevaarlijk fortuin

De vlam van de vrijheid

De derde tweeling

De vuist van Eden

De countdown

Torenkraai

Nachtwakers

Sneeuwjacht

Brug naar de hemel

Val der titanen

Nacht van het kwaad

Kou uit het oosten

Het eeuwige vuur

Notre-Dame

De schemering en de dageraad

Nooit

Ken Follett

Nooit

Een kleine groep mensen probeert uit alle macht
een nieuwe wereldoorlog te voorkomen

ISBN 978-90-225-9379-0

ISBN 978-94-023-1734-3 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Never*

Vertaling: Joost van der Meer en William Oostendorp

Omslagontwerp: Wil Immink Design, letters naar een idee van Daren Cook en Penguin Random House US

Omslagbeeld: kkong / Alamy Stock Photo en Shutterstock

Opmaak binnenwerk: ZetSpiegel, Best

© 2021 Ken Follett

© 2021 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Tijdens mijn research voor *Val der titanen* kwam ik tot mijn schrik tot het inzicht dat de Eerste Wereldoorlog een oorlog was die niemand wilde. Er was geen enkele Europese leider, in welk kamp dan ook, met de intentie een oorlog te ontketenen. Maar de keizers en premiers namen een voor een beslissingen – logische, bescheiden beslissingen – die ons elk een stapje dichterbij het verschrikkelijkste conflict brachten dat de wereld ooit had gekend. Ik begon te geloven dat het allemaal een tragisch ongeluk was.

En ik vroeg me af: zou dat opnieuw kunnen gebeuren?

'Eén berg biedt niet genoeg ruimte voor twee tijgers.'

Chinees gezegde

MUNCHKIN COUNTRY

Proloog

Vele jaren behield James Madison, met zijn één meter drieënzestig, de titel van de kleinste Amerikaanse president ooit. Toen brak president Green zijn record. Pauline Green was één meter vijftig lang. Ze wees er graag op dat Madison DeWitt Clinton, die één meter negentig mat, had verslagen.

Twee keer had ze haar bezoek aan Munchkin Country uitgesteld. Elk jaar dat ze in functie was, was het één keer ingepland geweest, maar er was steeds iets belangrijkers te doen. Ditmaal, de derde keer, vond ze dat ze wel moest gaan. Het was een milde septemberochtend in het derde jaar van haar presidentschap.

Deze oefening was een *Rehearsal of Concept Drill*, gehouden om hogere overheidsambtenaren bekend te maken met wat ze in een noodsituatie moesten doen. Pauline deed nu alsof de Verenigde Staten onder aanval lagen, en liep vlug het Oval Office uit naar de South Lawn van het Witte Huis.

Een handjevol mensen die zelden van haar zijde weken, repte zich achter haar aan: haar nationale veiligheidsadviseur, haar eerste secretaresse, twee lijfwachten van de geheime dienst en een jonge legerkapitein die de *atomic football* droeg, met daarin alles wat ze nodig had om een kernoorlog te kunnen beginnen.

Haar helikopter maakte deel uit van een vloot, en het toestel waarin zij zich bevond, werd Marine One genoemd. Zoals altijd stond er onderaan de trap een marinier in blauw gala-uniform in de houding terwijl de president naderde en lichtvoetig de trap beklom.

De eerste keer dat Pauline in een helikopter had gevlogen, ongeveer vijfentwintig jaar geleden, was een onaangename ervaring geweest, herinnerde ze zich, met harde metalen zittingen in een benauwde ruimte, en zo lawaaiig dat praten onmogelijk was. Dit was anders. Het interieur van het toestel leek wel een privéjet, met comfortabele lichtbruin beklede stoelen, airconditioning en een kleine badkamer.

Gus Blake, de nationale veiligheidsadviseur, nam naast haar plaats. De gepensioneerde generaal was een grote man met een donkere Afro-Amerikaanse huid en kort grijs haar. Hij straalde een geruststellende kracht uit. Met zijn vijfenvijftig jaar was hij vijf jaar ouder dan Pauline. Tijdens de presidentiële verkiezingscampagne was hij een sleutelfiguur geweest van haar team, en nu haar naaste collega.

‘Bedankt dat u dit doet,’ zei hij, terwijl ze opstegen. ‘Ik weet dat u er helemaal geen zin in had.’

Hij had gelijk. Ze verfoeide deze afleiding en kon niet wachten om dit weer zo snel mogelijk achter de rug te hebben. ‘Zo’n karweitje dat nou eenmaal moet gebeuren,’ zei ze.

Het was een korte reis. Terwijl de helikopter daalde, keek ze even in een handspiegel. Haar korte blonde bobkapsel was netjes, haar make-up licht. Ze had mooie lichtbruine ogen die de compassie uitstraalden die ze vaak voelde, hoewel haar lippen een strakke lijn konden vormen die haar gezicht meedogenloos vastberaden maakte. Met een klap sloot ze de spiegel.

Ze landden bij een pakhuizencomplex in een voorstad in Maryland. De officiële naam was ‘us Government Archive Overflow Storage Facility No. 2’, maar de weinigen die de echte functie ervan kenden, noemden het Munchkin Country – het land van de dwergen – naar de plek waar Dorothy tijdens de wervelstorm in *De tovenaars van Oz* heen ging.

Munchkin Country was een geheime locatie. Iedereen was op de hoogte van het Raven Rock Complex in Colorado, de ondergrondse bunker die bestand was tegen een nucleaire aanval en waar de Amerikaanse legerleiding tijdens een kernoorlog zou verblijven. Dat was een bestaande faciliteit die belangrijk zou zijn, maar het was niet waar de president naartoe zou gaan. Veel mensen wisten ook dat zich onder de East Wing van het Witte Huis het Presidential Emergency Operation Center bevond, gebruikt in crises als 11 september. Dat was echter niet bedoeld voor een langdurig verblijf na een apocalyps.

Munchkin Country zou honderd mensen een jaar lang in leven houden.

President Green werd ontvangen door generaal Whitfield. Hij was achter in de vijftig, had een rond gezicht en was aan de mollige kant, met een beminnelijk voorkomen en een duidelijk gebrek aan militaire agressie. Pauline had sterk het gevoel dat hij niet in het minst geïnteresseerd was in het ombrengen van vijanden, hoewel dat was waar soldaten voor be-

doeld waren. Zijn gebrek aan oorlogszucht zou de reden zijn waarom hij in deze functie was beland.

Het was een echte opslagplaats, en borden wezen leveranciers naar een laadplatform. Whitfield ging het gezelschap voor door een kleine zijdeur, en daarachter veranderde de sfeer.

Ze stonden voor een zware dubbele deur die prima op zijn plaats zou hebben geleken bij de ingang van een maximaal beveiligde gevangenis.

De ruimte waar deze naartoe leidde, voelde verstikkend, met een laag plafond en de muren leken dichterbij, alsof ze enkele tientallen centimeters dik waren. Het rook er bedompt.

‘Deze bombestendige ruimte bestaat vooral ter bescherming van de liften,’ zei Whitfield.

Terwijl ze de lift betraden, verloor Pauline snel het ongeduldige gevoel dat ze meedeed aan een oefening die nauwelijks nodig was. Dit begon onheilspellend aan te voelen.

‘Met uw toestemming, mevrouw de president, gaan we helemaal naar beneden en werken we ons daarna een weg terug naar boven.’

‘Dat lijkt me prima, dank u, generaal.’

Terwijl de lift afdaalde, zei hij trots: ‘*Ma’am*, deze faciliteit biedt u honderd procent bescherming mochten de Verenigde Staten een van de volgende problemen ondervinden: een pandemie of plaag, een natuurramp zoals een grote meteorietinslag, rellen en hevig burgerlijk oproer, een geslaagde invasie door conventionele strijdkrachten, een cyberaanval, of een kernoorlog.’

Als deze opsomming van potentiële rampen Pauline moest geruuststellen, dan was dat niet gelukt. Het herinnerde haar eraan dat het einde van de beschaving een mogelijkheid was en dat zij in dit gat in de grond beschutting zou moeten zoeken zodat ze kon proberen om de restanten van het menselijk ras te redden.

Ze dacht dat ze dan misschien liever buiten zou sterven.

De lift zakte snel en leek een heel eind te gaan voordat hij afremde. Toen hij uiteindelijk stopte, zei generaal Whitfield: ‘Bij problemen met de liften is er ook een trap.’

Het was een gevatte opmerking, en de jongere leden van het gezelschap dachten aan hoeveel treden er wel niet zouden zijn, en ze moesten lachen. Maar Pauline herinnerde zich hoeveel tijd mensen nodig hadden gehad om de trappen in het brandende World Trade Center af te dalen, en glimlachte niet. Gus al evenmin, zag ze.

De muren waren rustiek groen, zalvend crèmewit en ontspannend lichtroze geschilderd, maar het bleef een ondergrondse bunker. Toen haar de presidentiële suite, de barakken met rijen veldbedden, het hospitaal, de sportzaal, het cafetaria en de supermarkt werden getoond, bleef ze het griezelige gevoel houden.

De Situation Room was een replica van het crisiscentrum in het souterrain van het Witte Huis, met een lange tafel in het midden en stoelen rondom voor medewerkers. Aan de muren hingen grote schermen. ‘We kunnen voorzien in alle visuele data die u in het Witte Huis krijgt, en net zo snel,’ zei Whitfield. ‘We kunnen elke willekeurige stad ter wereld bekijken door verkeerscamera’s en bewakingssystemen te hacken. We krijgen militaire radar in real time. Satellietfoto’s doen er een paar uur over om de aarde te bereiken, zoals u weet, maar we ontvangen ze net zo snel als het Pentagon ze krijgt. We kunnen alle tv-zenders ontvangen, wat nuttig kan zijn op die zeldzame momenten dat CNN of Al Jazeera een verhaal eerder hebben dan de veiligheidsdiensten. En we zullen een team vertalers hebben om nieuwsprogramma’s in vreemde talen direct te ondertitelen.’

De verdieping met voorzieningen beschikte over een krachtcentrale met een dieselreservoir zo groot als een meer, een verwarmings- en koelingsysteem en een tank voor bijna negentien miljoen liter water, die door een ondergrondse bron werd gevuld. Pauline was niet bijzonder claustrofobisch, maar voelde zich verstikt door het idee hier vast te zitten terwijl de wereld buiten werd verwoest. Ze werd zich bewust van haar eigen ademhaling.

Alsof hij haar gedachten kon lezen, zei Whitfield: ‘Onze zuurstoftoevoer komt van buiten door een reeks blastfilters die bestand zijn tegen explosies en die verontreinigende stoffen, of dat nu chemische, biologische of radioactieve stoffen zijn, uit de lucht halen.’

Mooi, dacht Pauline, en de miljoenen mensen buiten die geen bescherming zouden hebben dan?

Tegen het einde van de rondleiding zei Whitfield: ‘Mevrouw de president, uw kantoor heeft aangegeven dat u vóór vertrek niet zou willen lunchen, maar mocht u zich bedenken, dan hebben we iets bereid.’

Zo ging het altijd. Het leek iedereen wel een leuk idee om een uurtje informeel met de president te spreken. Ze voelde wel een beetje mee met Whitfield, die hier in deze belangrijke, maar onzichtbare ondergrondse post opgesloten zat, maar zoals altijd moest ze deze drang onderdrukken en zich aan haar tijdsschema houden.

Pauline verspilde zeer zelden tijd aan eten met mensen buiten haar familie. Ze belegde vergaderingen waar informatie werd uitgewisseld en beslissingen werden genomen, daarna ging ze door naar de volgende vergadering. Het aantal formele banketten die de president moest bijwonen, had ze drastisch beperkt. ‘Ik ben de leider van de vrije wereld,’ had ze gezegd. ‘Waarom zou ik drie uur lang met de koning van België praten?’

Nu zei ze: ‘Dat is heel aardig van u, generaal Whitfield, maar ik moet terug naar het Witte Huis.’

In de helikopter deed ze haar gordel om en haalde een plastic doosje uit haar zak ter grootte van een kleine portefeuille of portemonnee. Dit stond bekend als de *Biscuit*. Het doosje kon enkel worden geopend door het plastic te breken. Erin zat een kaartje met een reeks letters en getallen: de codes voor het autoriseren van een kernaanval. De president diende de Biscuit de hele dag bij zich te dragen en de hele nacht naast het bed te houden.

Gus zag wat ze deed. ‘Godzijdank is de Koude Oorlog voorbij,’ zei hij.

‘Die akelige plek heeft me eraan herinnerd dat we nog altijd risico lopen,’ zei ze.

‘We hoeven er alleen maar voor te zorgen dat hij nooit zal worden gebruikt.’

En die verantwoordelijkheid lag geheel bij Pauline, en bij niemand anders ter wereld. Op sommige dagen voelde ze het gewicht op haar schouders. Vandaag was het zwaar.

‘Als ik ooit naar Munchkin Country terugkeer, zal het zijn omdat ik heb gefaald.’

DEFCON 5

Laagste staat van paraatheid.

1

Vanuit een vliegtuig zou de auto eruit hebben gezien als een trage kever die over een eindeloos strand kruipt, met de van zijn zwarte pantser weerkaatste zon. In werkelijkheid reed hij vijftig kilometer per uur, de maximale veilige snelheid op een weg vol onverwachte gaten en scheuren. In de Sahara wilde je niet lekrijden.

De weg voerde van Ndjamena, de hoofdstad van Tsjaad, in noordelijke richting en door de woestijn naar het Tsjaad-meer, de grootste oase in de Sahara. Het landschap was een lang, vlak vergezicht van zand en gesteente met een paar vaalgele bosjes en hier en daar wat kleine en grote keien; en alles in dezelfde lichtbruine kleur, troosteloos als een maanlandschap.

De woestijn leek verontrustend veel op de ruimte, dacht Tamara Levit, waarbij de auto een ruimteschip was. Als er iets misging met haar ruimtetek kon ze doodgaan. Een fantasievolle vergelijking die haar deed glimlachen. Toch keek ze even om, naar de twee geruststellend grote plastic vijfliterflessen water achter in de auto, vermoedelijk genoeg om hen in een noodsituatie allemaal in leven te houden tot er hulp arriveerde.

De auto was van Amerikaanse makelij, bedoeld voor lastig terrein, met een hoge wielbasis en een lage gearing. Hij had getinte ramen, en Tamara had een zonnebril op, maar toch deed het felle licht van de betonnen weg nog steeds pijn aan haar ogen.

Alle vier de inzittenden droegen een zonnebril. Ali, de bestuurder, was geboren en getogen hier in Tsjaad. In de stad droeg hij een blauwe spijkerbroek en een T-shirt, maar vandaag had hij gekozen voor een *galabiya*, een tot de grond reikend gewaad, met een losse katoenen sjaal om zijn hoofd gewikkeld: traditionele kleding om hem te beschermen tegen de genadeloze zon.

Naast Ali zat een Amerikaanse militair, korporaal Peter Ackerman. Het geweer dat hij ontspannen over zijn knieën had liggen, was een standaard lichte karabijn van Amerikaanse makelij met een korte loop. Hij was een

jaar of twintig, zo'n type jongeman die leek over te lopen van opgewekte vriendelijkheid. Voor Tamara, die tegen de dertig liep, leek hij belachelijk jong om een dodelijk wapen te dragen. Maar het ontbrak hem niet aan zelfvertrouwen. Een keer had hij zelfs het lef gehad om haar mee uit te vragen op een date. 'Ik mag je graag, Pete,' had ze gezegd, 'maar je bent veel te jong voor me.'

Naast haar op de achterbank zat Tabdar 'Tab' Sadoul, een attaché bij de Missie van de Europese Unie. Tabs glanzende lichtbruine haar was modieus lang, maar verder oogde hij als een zakenman in zijn vrije tijd, in kaki en een hemelsblauw knooppjesshirt waarvan de mouwen opgerold waren om bruine polsen te onthullen.

Zij was verbonden aan de Amerikaanse ambassade in Ndjamena, en ze droeg haar vaste werkkleding: een jurk met lange mouwen over een broek, met haar donkere haar in een hoofddoek gestopt. Het was een praktische outfit waar niemand aanstoot aan nam, en met haar bruine ogen en olijfkleurige huid zag ze er niet eens uit als een buitenlandse. In een land met hoge criminaliteit als Tsjaad was het veiliger om niet op te vallen, en dat gold vooral voor vrouwen.

Ze hield een oog op de kilometerteller. Ze hadden een paar uur over deze weg gereden, maar waren nu bijna op hun bestemming. Tamara was gespannen over de komende ontmoeting. Er hing veel van af, waaronder haar eigen loopbaan.

'Onze dekmantel is een missie om feiten te achterhalen,' zei ze. 'Weet je veel over het meer?'

'Genoeg, denk ik,' zei Tab. 'De rivier de Chari ontspringt in de Centraal-Afrikaanse Republiek en mondt na veertienhonderd kilometer hier uit. Het Tsjaad-meer voorziet enkele miljoenen mensen in vier landen van water: Niger, Nigeria, Kameroen en Tsjaad. Het zijn kleine boeren, veehouders en vissers. Hun lievelingsvis is de nijlbaars, die wel één meter tachtig lang en honderdtachtig kilo zwaar kan worden.'

Fransmannen die Engels spraken klonken altijd alsof ze je in bed wilden krijgen, dacht Tamara. Misschien wilden ze dat ook wel altijd. Ze zei: 'Ik vermoed dat ze niet zo veel nijlbaarzen vangen nu het water zo ondiep is.'

'Klopt. En vroeger besloeg het meer bijna zesentwintigduizend vierkante kilometer, maar nu is het nog slechts een kleine dertienhonderd. Veel van deze mensen zitten op het randje van de honger.'

'Wat vind jij van het Chinese plan?'

‘Een kanaal van ruim vierentwintighonderd kilometer lang, dat water uit de rivier de Kongo moet aanvoeren? De president van Tsjaad is er heel enthousiast over, dat is geen verrassing. Wie weet gaat het nog gebeuren ook – de Chinezen doen verbazingwekkende dingen – maar het zal niet goedkoop zijn, en het zal niet snel gebeuren.’

China’s investeringen in Afrika werden door Tamara’s bazen in Washington en die van Tab in Parijs met dezelfde mengeling van verbijsterde bewondering en diep wantrouwen in de gaten gehouden. Beijing strooide met miljarden en kreeg dingen voor elkaar, maar waar was het ze echt om te doen?

Vanuit haar ooghoek zag Tamara in de verte een flits, een glinstering als van zonlicht op water. ‘Naderen we het meer?’ vroeg ze aan Tab. ‘Of was dat een luchtspiegeling?’

‘We moeten dichtbij zijn,’ zei hij.

‘Kijk uit naar een afslag naar links,’ zei ze tegen Ali, en daarna herhaalde ze het in het Arabisch. Tamara en Tab spraken vloeiend Arabisch en Frans, de twee hoofdtalen van Tsjaad. Er waren ook tientallen plaatselijke dialecten.

‘*Le voilà,*’ reageerde de bestuurder in het Frans. Hier is het.

De auto naderde een splitsing die slechts door een stapel stenen was gemarkeerd, en remde af.

Ze sloegen af naar een weg over grindachtig zand. Op sommige plekken was de weg lastig te onderscheiden van de woestijn eromheen, maar Ali leek zeker. In de verte ving Tamara glimpen op van flarden groen, vervaagd door de trillende hete lucht, vermoedelijk bomen en bosjes vlak bij het water.

Naast de weg zag Tamara het geraamte van een pick-up, een roestend casco zonder wielen of ramen, en algauw waren er andere tekenen van menselijke bewoning: een aan een bosje vastgebonden kameel, een bastaardhond met een rat in zijn bek en overal weggegooide bierblikjes, kale banden en gescheurd plastic.

Ze passeerden een moestuin, planten in keurige rechte rijen die door een man met een gieter werden bewaterd, en kwamen bij een dorp met een stuk of zestig willekeurig verspreide woningen, zonder een stratenpatroon. De meeste onderkomens waren traditionele hutten met één vertrek, ronde lemen wanden en hoge punttaken van palmbladeren. Ali reed stapvoets verder, tussen de woningen door, waarbij hij kinderen op blote voeten, gehoornde geiten en kookvuurtjes ontweek.

Hij bracht de auto tot stilstand en zei: ‘*Nous sommes arrivés.*’

‘Pete,’ zei Tamara, ‘leg je de karabijn alsjeblieft op de vloer? We willen overkomen als studenten ecologie.’

‘Zeker weten, mevrouw Levit.’ Hij plaatste het geweer naast zijn voeten, met de kolf onder zijn stoel.

‘Vroeger was dit een welvarend vissersdorp, maar kijk eens hoe ver weg het water nu is, minstens anderhalve kilometer verderop,’ zei Tab.

De nederzetting was hartverscheurend arm, de armste plek die Tamara ooit had gezien. Het dorpje grensde aan een lang, vlak strand dat vermoedelijk ooit onder water had gestaan. Windmolens die vroeger het water uit het meer naar de akkers hadden gepompt, stonden nu ver van het meer, verlaten en met zinloos ronddraaiende wieken. Een kudde magere geiten, in de gaten gehouden door een meisje met een stok, begraasde een kreupelbosje. In de verte zag Tamara het meer glinsteren. Op de nabije oever groeiden raffiapalmen en *moshi*-struiken. Vlakke eilandjes lagen verspreid over het meer. Tamara wist dat de grotere eilanden dienden als schuilplaatsen voor de terreurbendes die de inwoners teisterden door het weinige wat ze hadden te stelen en iedereen in elkaar te slaan die hen probeerde tegen te houden. Mensen die al arm waren bleven totaal berooid achter.

‘Wat doen die mensen in het meer, weet je dat?’ vroeg Tab.

In het ondiepe water stonden een stuk of zes vrouwen met kommen door het oppervlak te scheppen, en Tamara wist het antwoord op Tabs vraag. ‘Ze schuimen het water af voor eetbare algen. Wij noemen het spirulina, maar hun woord daarvoor is *dibé*. Ze filteren het en leggen het daarna in de zon te drogen.’

‘Heb je het wel eens geprobeerd?’

Ze knikte. ‘Het smaakt vies, maar kennelijk is het voedzaam. In Californië kun je het in reformwinkels kopen.’

‘Ik heb er nog nooit van gehoord. Het lijkt me niet dat de Fransen zoiets lekker vinden.’

‘Jij kunt het weten.’ Tamara opende het portier en stapte uit. Weg van de airco van de auto sloeg de buitenlucht als een hete deken tegen haar aan. Ze trok haar hoofddoek naar voren om haar gezicht af te schermen. Daarna maakte ze met haar telefoon een foto van het strand.

Tab stapte uit, zette een breedgerande strohoed op zijn hoofd en kwam naast haar staan. De hoed stond hem niet, sterker nog, hij zag er een beetje komisch uit, maar hij leek er niet om te malen. Hij was goedgekleed, maar niet ijdel. Dat beviel haar wel.

Aandachtig bekeken ze het dorp. Tussen de woningen bevonden zich gecultiveerde percelen waar irrigatiegeulen doorheen liepen. Het water moest van ver komen, besefte Tamara, en ze wist met deprimerende zekerheid dat het de vrouwen waren die het moesten dragen. Een man in een galabiya leek sigaretten te verkopen. Hij kletste gemoedelijk met de mannen en flirtte een beetje met de vrouwen. Tamara herkende het witte pakje met het goudkleurige hoofd van een sfinx: het was het Egyptische merk Cleopatra, het populairste in Afrika. De sigaretten waren vermoedelijk gesmokkeld of gestolen. Voor de woningen stonden motoren en scooters geparkeerd, en één stokoude Volkswagen Kever. In dit land was de motor het meest geliefde transportmiddel. Tamara nam nog wat foto's.

Onder haar kleren liepen de zweetdruppels over haar lijf. Met het uiteinde van haar katoenen hoofddoek veegde ze haar voorhoofd af. Tab trok een rode zakdoek met witte stippen tevoorschijn en haalde hem langs de kraag van zijn shirt.

‘De helft van deze woningen is onbewoond,’ zei Tab.

Tamara keek iets beter en zag dat een aantal gebouwen in verval waren. In de daken van palmladeren zaten gaten en een deel van de lemen wanden brokkelde af.

‘Enorme aantallen mensen zijn weggetrokken,’ zei Tab. ‘Ik vermoed dat iedereen die ergens naartoe kan is verdwenen. Maar er zijn miljoenen mensen achtergebleven. Dit hele land is een rampgebied.’

‘En niet alleen hier, hè?’ zei Tamara. ‘Dit proces, de voortschrijdende woestijnvorming aan de zuidrand van de Sahara, voltrekt zich door heel Afrika, van de Rode Zee tot de Atlantische Oceaan.’

‘In het Frans noemen we die regio *le Sahel*.’

‘Dat is hetzelfde in het Engels, de Sahel.’ Ze keek om naar de auto. De motor draaide nog. ‘Ik geloof dat Ali en Pete in de airco blijven.’

‘Als ze goed bij hun hoofd zijn wel.’ Tab oogde ongerust. ‘Ik zie onze man niet.’

Ook Tamara maakte zich ongerust. Hij kon wel dood zijn. Maar ze sprak kalm. ‘Onze instructies zijn dat hij ons zal vinden. Intussen moeten wij in onze rol blijven, dus *let's dip*, dan kijken we wat rond.’

‘Wat?’

‘Laten we gaan en wat rondkijken.’

‘Maar wat zei je nou net? Dip?’

‘Sorry. Dat is slang in Chicago.’

‘Nu ben ik misschien wel de enige Fransman die die uitdrukking kent.’

Hij grinnikte. ‘Maar eerst moeten we een beleefdheidsbezoekje afleggen aan de dorpsoudsten.’

‘Waarom doe jij dat niet even? Ze schenken toch nooit aandacht aan vrouwen.’

‘Oké.’

Tab liep weg en Tamara kuierde wat rond. Ze deed haar best om on-aangedaan te blijven, nam foto’s en sprak mensen aan in het Arabisch. De meeste dorpsbewoners bebouwden een klein stuk schrale grond of bezaten een paar schapen of een koe. Een vrouw was gespecialiseerd in het repareren van netten, maar er waren weinig vissers over; een man bezat een oven en bakte potten, maar niet veel mensen hadden geld om ze te kopen. Iedereen was in meer of mindere mate wanhopig.

Een gammele constructie van vier palen die een netwerk van takken omhooghielden diende als een wasrek, en een jonge vrouw stond natte kleding op te hangen. Een jongetje van een jaar of twee keek toe. Haar kleren hadden de levendige kleuren oranje en geel waar men hier in Tsjaad dol op was. Ze hing haar laatste kledingstuk op, zette het kind op haar heup en sprak vervolgens Tamara aan in voorzichtig schoolmeisjes-Frans met een sterk Arabisch accent en nodigde haar uit om mee naar binnen te komen.

De vrouw heette Kiah, haar zoontje was Naji en ze was weduwe, vertelde ze. Ze leek een jaar of twintig. Ze was opvallend mooi, met zwarte wenkbrauwen, hoge jukbeenderen en een gewelfde Saraceense neus, en de blik in haar donkere ogen deed vastberadenheid en kracht vermoeden. Ze kon interessant zijn, dacht Tamara.

Ze stapte achter Kiah aan door de lage, boogvormige deuropening, en terwijl ze van de felle zon in een diepe schaduw stapte nam ze haar zonnebril af. De hut was flauw verlicht en klein, en er hing een geur. Tamara voelde een zwaar vloerkleed onder haar voeten en rook kaneel en kurkuma. Haar ogen pasten zich aan en ze zag lage tafels, een paar voorraadmanden en kussens op de vloer, maar niets wat ze herkende als gewone meubels, geen stoelen of kasten. Aan één kant bevonden zich twee zandzakken van zeil die dienstdeden als bed en een keurige stapel dikke wollen dekens, kleurrijk in rood en blauw gestreept, voor de kille woestijn-nachten.

De meeste Amerikanen zouden dit een verschrikkelijk armzalige woning vinden, maar Tamara wist dat het niet alleen comfortabel was, maar een tikkeltje welvarender dan gemiddeld. Trots bood Kiah een van de